

BETEKINTÉS A KÉT VILÁGHÁBORÚ KÖZÖTTI KOLOZSVÁR POLGÁRI MINDENNAPJAIBA

Blos-Jáni Melinda (szerk.): *Látható Kolozsvár.*

Orbán Lajos fotói a két világháború közötti városról

■ Az emberi természet egyik jellegzetessége, hogy vizualitása révén szívesen mereng festmények, képek, illusztrációk fölött. Legyen szó festményekről (az őskori barlangrajzoktól napjainkig) vagy az emberiség hosszú történetéhez képest egy viszonylag késői, de új technológia révén kifejlődő képrögzítés által reprodukált valóságról. Utóbbira különösen nagy igény mutatkozott, hiszen a legtehetségesebb rajzoló, festők sem tudták oly módon megragadni a pillanat valóságát, mint a rögzített fénykép. Más képi médiumokhoz viszonyítva gyorsan rögzül, olyan jellegű információkat örökít meg, amelyek verbálisan nem vagy csak nehezen örökíthetők meg. Alapvető dekódolásához ugyanakkor különösebb technikai háttértudás, írni-olvasni tudás sem szükségeltetik. Éppen emiatt népszerűek a gazdagon illusztrált gyerekkönyvek, s ugyanúgy a felnőttek számára is vonzóak a képeskönyvek, fotóalbumok.

Blos-Jáni Melinda, a *Látható Kolozsvár* kötet szerkesztője a Sapientia EMTE Kolozsváron működő Filmművészet, fotóművészet, média szakának oktatója. Kutatási területe az erdélyi amatőr mozgókép és vizuális kultúra története, a vizuális antropológia, valamint a kortárs némafilm és posztmodern filmek.¹ Ugyanakkor alapítója és munkatársa az Erdélyi Audiovizuális Archívum Egyesületnek, amely beavallott az Orbán Lajos-hagyaték felfedezése nyomán jött létre, célja a hasonló hagyatékok felkutatása, szakszerű feldolgozása és tárolása, valamint ismer-

tetése. Ennek nyomán elmondható, hogy mind az egyesület, mind a kötet tulajdonképpen a hagyatékkal és az azt őrző örökösrel való szerencsés találkozásnak köszönhetően jött létre. Az előzmények sorában meg kell még említenünk egy kiállítást, valamint egy vetítéssorozatot. Előbbi az Erdélyi Audiovizuális Archívum Egyesület bemutatkozó kiállítása volt,² utóbbi pedig Orbán amatőr filmes próbálkozásait mutatta be kellemes zenei aláfestéssel kiegészítve. Így a kötet vizuális anyaga a fentebb említett kiállítás,³ filmvetítés egyes képkockái, valamint az Orbán Lajos hagyatékában őrzött képek válogatott anyagát tartalmazza. Mindezt egy szerkesztői előszó, a képek készítőjéről szóló rövid ismertetés, valamint két tanulmány követi.

A kötet középpontjában Orbán Lajos (1897–1972) áll, akinek életével a fia (Orbán László) tolmácsolásában ismerkedhetünk meg. A 19. század utolsó éveiben születő Orbán mondhatni a 20. század első háromnegyedének elszenvédője, hasonló sorstársaival együtt. Bár jómódú polgári családban született, az impérium- és rendszerváltások következtében számos megpróbáltatás érte élete során. Gyerekkori hobbija, a fényképezés végigkísérte életét, s bár mindvégig kedvtelésből űzte, esztétikai érzékének és igényességének köszönhetően képei kordokumentum jellegűen túl művészi tekintetben is értékelhetők. Páratlan értékű hagyatéka révén megismerkedhetünk azzal az Orbán Lajos által látott világgal, amelyhez

nem kell különösebb kísérőszöveget hozzáfűzni. Képei sikeresen tükrözik a kötetben azt a sokoldalú egyéniséget, amilyen a kép alkotója a való életben volt: egy kísérletező, mindig többet tudni vágyó, kíváncsi polgárt.

A kötetben publikált két tanulmány a képanyag technikai és esztétikai értékelésében nyújt az olvasónak fogódzókat. Az első szöveg a kötet szerkesztőjének tollából származik, a képanyag tér- és időbeli meghatározásként szolgál, ismertette Orbán Lajos munkásságát, támpontokat nyújtva a képválogatás értelmezésében. Sok mindent megtudhatunk belőle a városfényképészet megjelenéséről, elterjedéséről, a korabeli kolozsvári műhelyekről és trendekről, valamint Orán Lajos korai és későbbi korszakának látásmódjáról. A második tanulmány Újvári Dorottya fiatal művészettörténész újraközlésre átdolgozott munkája, aki szintén az Orbán Lajos munkásságát helyezi el tágabb perspektívában, a 20. század első felének amatőr és műkedvelő társasági fotós mozgalmainak keretében. Az írás tekintélyes szakirodalmat és sajtóforrásokat feldolgozva követi nyomon a fényképészet megjelenését lokális kontextusban, a Veress Ferenc mozgalomindítási kísérleteitől a műtermek professzionálisításán, a különböző egyesületek, csoportosulások tevékenységén át egészen a második világháború időszakáig. Tekintettel arra, hogy e két írás közül az utóbbi ágyazza Orbán munkásságát általánosabb keretbe, s Bloss-Jáni Melinda szövege közelít rá a téma részleteire, talán szerencsésebb lett volna fordított sorrendben közölni őket. Kiemelendő ugyanakkor, hogy a kötet első, szöveges része is tartalmaz a tanulmányokat kiegészítő kisebb méretű illusztrációkat. A szövegben való könnyebb tájékozódást helyenként a képekre utaló szövegek közti utalások segítik.

A kötet második és terjedelmesebb részét maga a válogatott képanyag alkotja, amely szintén több alegységre bomlik. Az alrészek és azok címei a válogatás témáját jelölik: a sort egy a várost bemutató képsor nyitja, melyet négy, szintén városi tematikájú sztereó-

kép követ. A következő alegységben a várostól távolodó perspektívában természetközeli élményeket, kirándulásokat követhetünk nyomon, s benne a Kolozsvár környéki túrák mellett az évszakok váltakozása is tetten érhető. Ezt az alrészét *A romantikus csendélettől a modernista absztrakcióig* címet viselő képsorozat követi. Bár a beszédes cím elárulja, hogy itt elsősorban a leginkább művészi igénnyel készült fényképek kaptak helyet, megállapíthatjuk, hogy esztétikai értékükön túl a képsor dokumentumértéke sem elhanyagolható. A kötet utolsó része egy sokkal személyesebb világra tereli a szemlélőt tekintetét, melyben az otthon, a családi ház és a privát szféra világába kalauzol bennünket a fényképész. A képeket nézgetve egy sokszínű világ tárul a szemünk elé, melyben az őszinte gyermekmosoly jól megfér a beállított, mesterkélt felnőttportrék mellett. Ezt a blokkot különösen érdekessé és értékessé teszi a lencsevégre kapott és megörökített öltözékek változatossága, melyek hasznos viselettörténeti adalékként szolgálhatnak a kor kutatói számára.

A fényképek értékelése és értelmezése szinte teljes mértékben az olvasóra van bízva, mivel a képfeliratok csupán a legfontosabb adatokat közlik: a fényképek technikai jellemzőit, hozzávetőleges vagy – ahol sikerült azonosítani, ott – pontos datálását, valamint a készítés helyszínét rögzítik. Indokolt esetben (ha például egy-egy kép nehezen azonosítható elemeket tartalmaz) kiegészítő információkat is közöl a kötet szerkesztője.

Mivel a képek többsége igencsak kisméretű üvegnegatív formájában maradt fenn, a közzétételhez szükséges volt ezek digitalizálása, korrekciója. A nagyításnak köszönhetően sokkal jobb minőségben élvezheti az olvasó a könyvben található reprodukciókat, mint az eredeti negatívokat. Ez természetesen a szerkesztők, szerzők és digitalizálók munkája mellett az igényes nyomdai kivitelezést is dicséri.

A Bloss-Jáni Melinda által szerkesztett kötet nem csupán a várostörténet és a fényképészet iránt érdeklődők szá-

mára nyújt hasznos és kellemes időtöltést, hanem a várostörténettel, társadalomtörténettel, művészettörténettel, vizuális kultúrával vagy egyéb rokon területekkel foglalkozó történések számára is tartalmaz némi csemegét.

A két világháború közötti időszak szinte egy évszázad elteltével sem kellően feltérképezett periódusa az erdélyi magyar történetírásnak. Különösen igaz ez Kolozsvár vonatkozásában, annak ellenére, hogy városunk az impériumváltást követően is meghatározó politikai és kulturális szerepet töltött be a régió életében. Bár a fontosabb nagypolitikai vonulatok, történések ismertek, a mindennapi élet részleteiről továbbra is meglehetősen kiegyensúlyozatlan kép rajzolódik ki a rendelkezésre álló szakirodalom alapján. A 20. század viszontagságos története miatt a korszak tudományos igényességű kutatása és értelmezése csak az elmúlt évtizedekben vált lehetségessé. A második világháború és az ezt követő időszak revíziós szemléletmódja jellemzően szenvedéstörténeti perspektívába állította az azt megelőző korszakot. Később a kommunizmus időszakának történetírása sem viszonyult kellő objektivitással és mértéktartással a két világháború közötti periódus történéseihez. Végül az 1989-es rendszerváltás hozta el annak a lehetőségét, hogy elkezdődhessen ennek a ki nem beszélt időszaknak a megfelelő feldolgozása. A rendszerváltást követő mintegy másfél évtizedes szélsőségesen nacionalista városvezetés (köznyelven „Funar-korszak”) szintén akadályozta az efféle törekvéseket. A kötet megjelenésének időzítése ilyenképpen kifejezetten szerencsésnek mondható, hiszen – ahogyan az a könyvbemutató alkalmával is elhangzott – másfél évtizeddel ezelőtt a kötet szak-

szerű bemutatása és a hagyaték értékének tudatosítása helyett egy régmúlt világ iránti nosztalgia irányába terelődött volna a hangsúly.⁴ A fényképek, annak ellenére, hogy nem nagypolitikai események pillanatait rögzítik, mégis fontos vizuális forrásokkal gazdagítják a történések „fegyvertárát”, hiszen a két világháború közötti polgári látásmód, életforma és mindennapi élet pillanataiba nyújtanak közvetlen betekintést. Ily módon, történész szemmel, egyet kell értenem a kötet szerkesztőjének azon megalapításával, hogy bár nem tudjuk, milyen szándék vezérelte Orbán Lajost, hogy fényképezőgépet egy-egy szituációban „elkattintsa”, jelen kötetet kézben tartva, hagyatékával ismerkedve csak örülni tudunk a fényképezés iránti kitartó érdeklődésének. Reménykedem, hogy a következő években, évtizedekben több hasonló lappangó hagyaték kerül szakavatott kezekbe, sokasítva a fényképezés történetéről szóló szakyszerű és igényes kiadványok sorát.

A *Látható Kolozsvár* által egy kevésbé kutatott korszak mindennapjaiban nyerhetünk betekintést, amikor a fényképezés már nem csupán költséges úri passzió volt, hanem a középosztály számára is elérhető vizuális médium. Ennek ellenére még igencsak messze állt azon mai állapotoktól, amelyek immár lehetővé teszik számtalan mennyiségű felvétel azonnali készítését és előhívását. A képeken tehát az a korszak figyelhető meg, amikor részben azért oda kellett figyelni a képkockák „felelőtlen pazarlására” viszont ettől függetlenül szerencsénkre mégis elcsíphetők a sablonos beállítás-tól eltérő spontánabb momentumok.

Fodor János

■ JEGYZETEK

1. Munkássága elérhető az egyetem honlapján. <http://film.sapientia.ro/lu/munkatarsak/dr-blos-janimelinda> (2019.04.28.)
2. A kiállításról készült sajtóbeszámoló: https://foter.ro/cikk/20161027_a_polgari_kolozsvar_erdely_elo_filmesenek_lencsejen_keresztul (2019.04.28.)
3. Szintén az Erdélyi Audiovizuális Archívum Egyesület társ szervezésében jött létre a *100 év karácsony: kolozsvári kép-történetek a 20. századból* című kiállítás is. Ez a tárlat azonban sokkal nagyobb merítésből állt össze, csupán néhány Orbán Lajos-fotót beemelve, amely a könyvben is visszaköszön a megfelelő tematikus részben.
4. A Szabadság kolozsvári napilap beszámolója: <http://szabadsag.ro/-lathato-kolozsvar-ahogy-orban-lajos-latta-a-ket-vilaghaboru-kozott> (2019.04.28.)